

РЕЦЕНЗІЇ

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЦАРИНІ СЛОВАКІСТИКИ

Товтин Я. Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526 – 1610 рр.): монографія. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. – 160 с.

Минулого року побачила світ монографія молодої ужгородської дослідниці, кандидата історичних наук, доцента УжНУ Яни Товтин «Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526 – 1610 рр.)». Автор праці підсумовує, фактично, результати своєї копійної роботи над цією тематикою, проведеної під науковим керівництвом доцента І. М. Ліхтея, які втілені у захищеній в грудні 2010 року кандидатській дисертації.

Однією з «більшох точок» сучасної історичної науки в Україні є нерозвиненість досліджень з всесвітньої історії. На думку відомого львівського вченого Л. О. Зашкільняка, результатом штучного обмеження історичного процесу національними рамками є практично повна відсутність серйозних наукових синтезів з історії зарубіжних країн, а наявні грішать запозиченнями з других рук [2, с.401].

Сьогодні ж існує серйозна проблема побудови першої української схеми всесвітньої історії з особливим поглядом на українську історію, створення взаємообумовленої схеми та періодизації як світової історії, так і історії України. Знаний український вчений В. А. Потульніцький ще в 2002 р підкреслив, що й досі в Україні не вирішено проблему інтеграції національної історії в світову [2, с.53, 58-59]. Поки що ситуація кардинально не змінилася. Між тим, національна історіографія, яка нездатна репрезентувати суспільству власного цілісного бачення навколишнього світу, не може повноцінно виконувати свою функцію ретранслятора історичних знань.

Тож можна лише вітати появу у вітчизняній історіографії досліджень в царині зарубіжної, зокрема й словацької історії. Вивчення ж словакістики початку XVI ст. має особливу актуальність з огляду на низку причин.

Події XVI ст. залишили глибокий слід в історії країн Центрально-Східної Європи. Це була епоха великих змін як у політичному (формування багатонаціональної монархії Габсбургів, османська небезпека, розпад середньовічної Угорської держави), суспільному (формування нових світоглядних засад), так і в релігійному житті (поширення реформаційних ідей та нових релігійних течій).

Метою дослідження Я.Товтин є аналіз історичного розвитку словацьких земель упродовж 1526 – 1610 рр., показ особливостей змін їх ста-

новища на момент включення до складу монархії Габсбургів, характеристика найбільш значущих суспільних процесів та наслідків турецької експансії.

Вивчення подій, які відбувалися упродовж XVI – початку XVII ст. на словацьких землях становить значний науковий інтерес, оскільки вони вплинули на формування словацької державності. В першу чергу, це пов'язано зі зміною статусу Словаччини: Прешпорк стає новим політичним центром країни, а Трнава – новим релігійним центром. Всі ці події були наслідком османської експансії до Центрально-Східної Європи.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1526 р. до 1610 р. Вибір нижньої хронологічної межі автор справедливо обумовлює тим, що в 1526 р. відбулася трагічна битва біля Могача, яка ознаменувала не лише поразку угорського війська, але й стала своєрідним поштовхом до початку боротьби за угорську корону, в якій важливу роль відіграли словацькі землі. Вибір верхньої межі дослідження був зумовлений усвідомленням специфіки суспільних процесів, що проходили на словацьких землях на початку XVII століття. У 1608 р. був підписаний Віденський мир, який завершив один з етапів турецької експансії у Європі, а разом з тим вніс «корективи» у етнорелігійний розвиток народів Габсбурзької монархії. Саме в цьому році угорський сейм прийняв постанови, які визнали свободу віросповідання населення країни, що було поштовхом до скликання Жилінського синоду (1610 р.), який був органічним завершенням процесу утвердження протестантизму на словацьких землях і конституював його організаційну структуру. Тому кінцева межа дослідження пов'язана з 1610 р., а не з 1608 р., позаяк є логічним завершенням даного періоду в історії Словаччини.

Головними методологічними засадами даного дослідження стали «класичні принципи історичного пізнання» – принципи науковості та історизму. Згідно ж з принципом системності автор намагався цілісно розглянути суспільно-політичні зміни на словацьких землях протягом 1526 – 1610 років та їх основні напрямки.

У монографії вперше в історичній науці України зроблено цілісний опис подій історії Словаччини XVI – початку XVII ст. крізь призму суспільно-політичного розвитку, акцентовано

увагу на політичній історії, зокрема на боротьбі за угорську корону, поділі Угорщини та реорганізації управління на її землях і, як наслідок, включення словацьких земель до складу монархії Габсбургів, доповнено вивчення політичного розвитку аналізом військово-окупаційного становища та релігійних процесів, що відбувалися на словацьких землях протягом 1526-1610 рр. При написанні роботи Я. Товтин послуговувалася великою кількістю іноземних джерел та літератури, які досі не залучені в Україні в науковий обіг. Дослідниця плідно попрацювала в бібліотеках міст Пряшів та Мартин (Словацька Республіка), зокрема в бібліотеці Пряшівського університету, а також у Державному архіві Закарпатської області в м. Берегові, де зберігаються документи, що стосуються окремих аспектів перебігу П'ятнадцятилітньої війни.

Позитивом є, безперечно, й ознайомлення широкого наукового загалу з результатами своєї тривалої праці у формі низки статей у фахових вітчизняних і зарубіжних виданнях, доповідей на міжнародних і загальноукраїнських конференціях.

Структура рецензованої монографії не викликає особливих застережень. Робота логічно складається з чотирьох розділів («Джерела та історіографія», «Приєднання Угорщини до Габсбурзької монархії», «Турецька експансія та її наслідки для словацьких земель», «Поширення реформаційних ідей та нових релігійних течій на теренах Словаччини»).

Найбільш ґрунтовним в монографії є її другий розділ, матеріал якого дещо виходить за межі, окреслені його назвою. Тут автор всебічно розкрила особливості процесу приєднання Угорщини до монархії Габсбургів, левову частку територіальних володінь яких і склали словацькі землі (північна та західна частина Угорського королівства). Починаючи з 1538 р., Габсбургам належали Хорватія та Словаччина (за винятком Кошиць) і широка смуга земель на заході сучасної Угорщини (Каніж – Балатон – Тата). Уже в ході проведення Габсбургами централізаторських реформ у 60-х рр. XVI ст. відбувається поділ на «гірську» (Верхню) та «нижню» Угорщини. «Гірська» Угорщина займала територію 13 комітатів і поширювалася на власне словацькі землі, Трансільванію та Закарпаття (Ужанський, Березький, Угочанський та Мараморощський). Перші 7 комітатів охоплювали словацький регіон. «Нижня» Угорщина складалася з комітатів центральної і західної Словаччини та задунайських володінь.

Привертає увагу і третій розділ праці, присвячений значною мірою трагічній сторінці словацької історії – турецькому натиску на словацькі землі, організації відсічі агресорам. Останній ж розділ, можливо, дещо завеликий,

його текст часом перевантажений церковно-історичним матеріалом.

Загальні висновки до роботи є змістовними і самостійними. Видно, що автор вдумливо підійшла до їх написання. Хороше враження справляє також список джерел та літератури, він досить солідний (282 позиції, з них більшість словацькою мовою).

Висловимо й певні зауваження методологічного характеру.

Варто було у вступі обґрунтувати використання автором не лише географічних і релігійно-культурних, але й інших категорій, понять і термінів. Це полегшило б завдання обґрунтування назви, мети і структурування змісту роботи. Так, викликає певні зауваження вживання автором (насамперед у назві роботи) словосполучення «суспільно-політичне становище». Якщо з останнім словом ситуація доволі проста (краще виглядало б слово «розвиток», що пов'язане на пряму з поняттями «історична динаміка», «історичний процес», використання яких, принаймні «за кадром», потребують хронологічні рамки і зміст роботи), то з першою частиною цього словосполучення ситуація складніше.

В історичній науці в Україні відсутнє загальноприйняте тлумачення терміну «соціально-політична історія» (попри часте його застосування). З огляду на вищесказане можливе наступне визначення. Соціально-політична історія – це галузь наукового пізнання, предметом дослідження якої є закономірності і специфіка розвитку політичного життя суспільства в конкретних формах і часово-просторових вимірах, характерні особливості і зміни політичної системи суспільства, виникнення і діяльність державних інститутів, політичних партій і громадських організацій, а також визначних політичних діячів. Важливою складовою предмету соціально-політичної історії є з'ясування особливостей, структури і динаміки розвитку історично притаманної для тієї чи іншої країни соціальної системи, наявності в останній ознак міжнародного впливу, дослідження процесів націотворення, ролі культури, насамперед науки і освіти, в житті суспільства, вивчення властивих для того чи іншого суспільства на різних етапах його історичного розвитку політичних і соціальних ідей, поглядів, настроїв, які істотно впливали на все політичне життя, виявлення історичних коренів актуальних соціально-політичних проблем сьогодення тощо.

З огляду на вищесказане і на конкретний зміст, структуру рецензованої монографії, напрошується висновок про потребу більш точної назви роботи у такому формулюванні: «Політичний та етнорелігійний розвиток словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526 – 1610 рр.)».

Не зайвим було б залучення додатків, насамперед карт, які дають змогу конкретизувати

наші історичні представлення хронологічно і пов'язати їх з певними територіями, зокрема, в даному випадку, простежити етапи турецької інвазії, поширення реформаційних ідей та формування нової релігійної структури на словацьких землях.

Однак висловлені зауваження аж ніяк не применшують значення рецензованої праці, яка є самостійним завершеним дослідженням. Сподіваємося, що Я. Товтин продовжить в майбутньому свою плідну роботу в площині словакістичної тематики, збагаченої появою рецензованої монографії.

1. Зашкільняк Л. Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХ століть: здобутки і проблеми / За ред. Л. Зашкільняка. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 398-401.
2. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII – ХХ століть. – К.: Либідь, 2002. – 480 с.

Олашин М. В. (Ужгород)